

Monique Melief

In het oog van de storm

Marie Curie ontdekt

In het oog van de storm

Marie Curie ontdekt

Monique Melief

In het oog van de storm

Marie Curie ontdekt

© 2018 Monique Melief

Titel	In het oog van de storm
Ondertitel	Marie Curie ontdekt
ISBN	9789492723307
Druk	1e druk, 2018
NUR	320
BISAC	FIC027050 FICTION/Romance/Historical/General
Auteur	Monique Melief
Tekstcorrectie	Rien Wisse
Vormgeving	Gerdien Beernink
Diorama omslag	Monique Melief en Ellen Faber
Omslagfoto auteur	Jeanette Gerritsma
Boekproductie	Het Boekenschap, www.hetboekenschap.nl

**HET
BOEKEN**
SCHAP

© 2018. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en uitgever. Ondanks alle aan de samenstelling van dit boek bestede zorg kan noch de uitgever noch de auteur aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade die het gevolg is van enige fout in deze uitgave.

*Dans la vie, rien n'est à craindre,
tout est à comprendre.*

Marie Curie

1

Vertrek naar Engeland

Maandag 29 juli 1912

‘Maak je geen zorgen, Marguerite.’ Marie omvatte de handen van haar vriendin, een gebaar van geruststelling. ‘De oversteek naar Dover duurt niet lang, ik weet me heus te redden. En in Dover wacht Hertha mij op.’

Het was druk op de kade van Calais. Kruiers liepen af en aan, alles moest op tijd aan boord zijn en de scheepsbel kondigde het vertrek van de veerboot al aan. Passagiers namen afscheid, koffers werden geladen.

‘Is dit al uw bagage, madame?’ Een kruier wees naar de koffer bij Maries voeten. Ze knikte bevestigend. ‘Ja garçon, meer is er niet.’ De jongen bukte, nam het handvat en liep voor haar uit de loopplank op.

‘Zorg dat je weer gauw beter bent’, riep Marguerite nog. Marie had het gehoord, stak haar linkerarm omhoog, maar keek niet meer achterom.

Aan boord slaakte ze een zucht van verlichting. Dat ze zich had ingescheept onder haar meisjesnaam Skłodowska had goed uitgepakt: de pers had geen lucht gekregen van haar vertrek. Die vervloekte journalisten ook, die maar achter haar aan bleven

jagen. Alles wat ze deed of naliet werd breed uitgemeten. Ze zag de krantenkop al voor zich: 'Marie Curie vlucht anoniem naar Engeland.' Het was onverdraaglijk.

Korte tijd later stond ze aan de reling op het dek. De zon scheen, een paar wolken gleden langs een helderblauwe hemel. De zilte lucht en een zachte bries gaven haar een vakantiegevoel. Langzaam zag ze de Franse kustlijn uit het zicht verdwijnen. Het leven kon vreemd lopen. Bijna twintig jaar geleden was ze naar Frankrijk gekomen, een van die landen waar je als vrouw aan de universiteit kon studeren. Ze had zich welkom gevoeld, als een kind in een luilekkerland. En nu was datzelfde land haar niet langer goedgezind; ze was een bedreiging geworden.

Niet aan denken nu Marie, maande ze zichzelf. Eerst maar eens op krachten komen, daarna zou ze verder zien. Vanwege het mooie weer kon ze tijdens de oversteek best buiten zitten; ze moest maar eens op zoek naar een beschutte plek.

Achter de trap naar het bovendek, naast een stoel waarop een vrouw zat tussen een stapel tassen, zag ze eindelijk nog een lege plek. Marie stapte eropaf en wees naar de stoel; misschien had ze geluk.

'Mag ik vragen, madame, is deze nog vrij?'

'Jazeker, madame, neemt u gerust plaats.' De vrouw tikte met haar hand uitnodigend op de armleuning.

'Dank u, madame.' Marie ging zitten en maakte het zich gemakkelijk. Omdat het toch fris aanvoelde, plooide ze een deken over haar benen. Vermoeid sloot ze haar ogen. Het was een lange reis geweest van Parijs naar Calais, en ze dommelde zachtjes in.

Het geluid van twee krijsende meeuwen, vechtend om een stukje brood, haalde haar terug. De vrouw naast haar boog zich naar

haar toe.

‘U kijkt behoorlijk ontdaan, madame. U schrok zeker van het lawaai?’

Ze had geen idee waar ze was, wie die onbekende vrouw was en bleef haar aanstaren.

De vrouw stak haar hand uit. ‘Wacht, ik stel me even voor: madame Guillaume, aangenaam.’

Licht verstoord nam Marie de uitgestoken hand aan. Ze wilde niet praten, vooral omdat het risico op herkenning op de loer lag, maar wilde ook niet onhoffelijk zijn. Wat moest ze zeggen? Gelukkig was de vrouw haar voor.

‘Met wie heb ik het genoeg?’

Marie zuchtte onhoorbaar. ‘Madame Skłodowska, aangenaam.’

‘Waar gaat uw reis naartoe, als ik vragen mag?’

Waarom liet die vrouw haar niet met rust? Wat kon ze wel en niet zeggen? Ze zat helemaal niet te wachten op een gesprek over koetjes en kalfjes, maar wilde ook weer geen argwaan wekken. Kon ze de situatie vertrouwen?

‘Ik reis naar mijn vriendin in Londen, madame.’ Marie wierp haar een stuurse blik toe.

De vrouw ging nietsvermoedend verder. ‘Gezellig hoor. Ik zie dat u alleen reist, net als ik.’

Ze kon best een beetje toeschietelijker zijn en ze hoefde het niet moeilijker te maken dan het was: een gewoon dagelijks gesprek.

‘Ja, madame Guillaume, ik maak de oversteek alleen. Mijn vriendin haalt mij in Dover op.’

De vrouw kwebbelde verder. ‘Ik ben op weg naar mijn jongere zus, die met een Engelsman is getrouwd en gaat bevallen van

– even tellen: een, twee ... – alweer haar vijfde kind. Begrijpt u dat, vijf kinderen? Waar begin je aan? Ik heb één zoon aan wie ik mijn handen vol heb. Hebt u kinderen, als ik vragen mag?’

‘Twee dochters, madame’, antwoordde Marie zuinig.

‘Ik had ook liever een dochter gewild, madame. In haar had ik me vast beter kunnen verplaatsen. Jongens zijn raadsels. En hoe oud zijn uw dochters?’

‘De oudste is bijna vijftien jaar, madame, en de jongste zeven.’

‘Leuke leeftijd, vindt u niet? Hun karakters zijn dan al zo zichtbaar. Ze zullen u vast missen, nu u een tijd van huis weg bent. Hoelang blijft u in Londen?’

Een diepe zucht, ze kon haar verzet maar beter staken. Het leek erop alsof de vrouw geen idee had wie ze was. En al was ze geen makkelijke prater, ze kon best iets beter haar best doen.

‘Twee maanden is de afspraak, madame. We blijven niet in Londen, we gaan door naar zee. En mijn dochters hoeven mij niet te missen, want ze gaan mee. Liever gezegd: ze zijn er al, ze zijn vooruitgereisd. Ik was lang ziek en moest elders vandaan komen.’

Hè, waarom zei ze nou dat ze ziek was geweest? Het was eruit voordat ze het wist.

‘Ziek geweest? Nou, ik vond al dat u bleek zag. Gaat het u nu beter?’

Vooruit maar, ze kon best nog iets uitweiden.

‘Afgelopen maart ben ik geopereerd, madame. Omdat ik maar niet opknapte, ben ik gaan kuren in de Franse Alpen. Heel langzaam gaat het nu een klein beetje beter. Toen schreef mijn Engelse vriendin dat ze voor twee maanden een huisje had gehuurd aan de Engelse zuidkust en dat ik daar van harte welkom was. Een verandering van omgeving zou me goeddoen. Daar was

ik het mee eens en hier ben ik dan.'

Het was de halve waarheid, wist ze.

2

Eerder in Thonon-les-Bains

Zaterdag 13 juni 1912

Alles bij elkaar was het haar te veel; wat was er van haar geworden? Ze was op van de zenuwen, constant moe en broodmager. Haar eerste zorg was zien te overleven.

In januari 1911 was de ellende begonnen, toen ze afgewezen werd voor de Académie des Sciences. Omdat ze bijgevolg ook haar onderzoeksresultaten niet kon publiceren in de *Comptes Rendus*, het wetenschappelijke tijdschrift van de Académie, hoorde ze zichzelf steeds vaker mopperen.

Eventjes had het leven haar weer toegelachen, toen ze verliefd was geworden op haar collega Paul Langevin, een onverwacht geluk. Maar in haar verliefdheid deed ze dwaze dingen. Ze lette niet goed op en haalde zich de publieke verontwaardiging van heel Frankrijk op de hals. Ze was naïef geweest. Paul was dan wel getrouwd met Jeanne, maar het was algemeen bekend dat het huwelijk een ramp was. Nu de affaire was uitgelekt, werd het alleen háár aangerekend. Hoe oneerlijk het ook was, het was niet anders. Ze had bepaald onvoldoende oog gehad voor de maatschappelijke context.

Nu alle pijlen op haar gericht waren, besepte ze dat ze zich

niet alleen grondig had vergist, maar ook dat ze een buitenstaander was gebleven. Een dubbele vreemdelinge welteverstaan: een Poolse in Frankrijk én een vrouw in een mannenwereld, een van de weinige vrouwen die bij de universiteit werkte. Ze beantwoordde helemaal niet aan het ideaalbeeld van de Française, ze was niet vrouwelijk genoeg en zat het liefst in het laboratorium tussen haar instrumenten en haar boeken. Ja, ze was beroemd. Nou, en? Wat deed het er allemaal toe?

De pers was in het bezit gekomen van haar brieven aan Paul. Vooral de brief die ze hem vanaf haar vakantieadres in l'Arcouest had geschreven had kwaad bloed gezet. De manier waarop de zinnen uit hun verband waren gerukt was buiten proportie. In *Le Journal* las Marie over zichzelf: 'Met wetenschappelijk raffinement beschrijft ze verschillende inventieve manieren om de arme echtgenote te kwellen, zodat deze wanhopig wordt en een breuk afdwingt.' Die brief had ze niet moeten schrijven, dat wist ze zelf ook wel, maar zoals het daar stond, stak het zeker niet in elkaar. Ze was het getreiter van Jeanne Langevin beu geweest en had zich, dom genoeg, niet kunnen beheersen. De berichtgeving was gekleurd en eenzijdig. Dat zij alleen voor Irène en Eve moest zorgen, dáár werd helemaal niets over geschreven.

Van haar geliefde Paul had ze sinds september niets meer gehoord. Dat was weliswaar volgens afspraak, maar het viel haar zwaar; ze miste hem. De pers schilderde hem af als een slachtoffer dat in haar boze handen was gevallen. Zijn 'misstap' zou hem vergeven worden, daar hoefde ze zich geen zorgen over te maken, maar háár carrière lag intussen aan diggelen. Ze kwam nergens meer aan toe, terwijl er nog veel werk op haar lag te wachten. En in de maalstroom van de affaire vielen alle belangrijke projecten stil.

In juli 1911 had ze samen met Kamerlingh Onnes in Leiden nog het effect van lage temperaturen op radioactiviteit onderzocht. ‘Ik kom snel weer terug’, had ze bij het afscheid gezegd. Ze wilde beslist verder onderzoek doen naar dit onbekende stralingsproces, maar het zat er nu gewoon niet in. Het was op.

Het malheur hield aan. De pers bleef haar aanvallen. Toen kwam de halfhartige houding van het Nobelcomité er nog eens overheen. Het comité had haar in november 1911 de Nobelprijs voor de ontdekking van radium toegekend. Het was haar tweede Nobelprijs en dit keer alleen háár verdienste. De eerste keer, in december 1903, was het een gezamenlijke prijs geweest voor Pierre, Henri en haarzelf. Maar het rumoer over haar affaire was ook in Zweden doorgedrongen. Het comité liet weten: ‘Het ware wenselijk dat u hier op 10 december niet bij de uitreiking van de prijs aanwezig bent.’ Maar ze was wél naar de uitreiking gegaan, al had ze de energie uit haar tenen moeten halen. Het comité had buiten de waard gerekend.

Het stak haar dat ze, nu ze zo ziek was, geen bijdrage kon leveren aan het wetenschappelijke debat, juist op het moment dat er resultaten werden geboekt en Ernest Rutherford nieuwe ontdekkingen deed over de interne opbouw van het atoom. Ze voelde zich erdoor onthand.

Je zou denken dat het rumoer rondom haar affaire een keer ophield, maar het verstomde niet. In haar woonplaats Sceaux begonnen de dorpsbewoners haar zelfs op te jagen. Ze zag zich gedwongen om naar Parijs te verhuizen, waar ze in november 1911 een stijlvol appartement op de vierde verdieping aan de Quai de Béthune 36 betrok. De plek was vooral gekozen omdat het van daaruit via de Pont Sully makkelijk lopen was naar haar werk aan de Sorbonne. En zo kon ze ook goed zicht houden op het Radium

Instituut in aanbouw.

Ze had niet lang kunnen genieten van haar nieuwe plek, want toen ze terugkwam uit Zweden werd ze bijna onmiddellijk ziek, zelfs zo ernstig dat ze op 29 december 1911 met spoed opgenomen moest worden in het verpleeghuis van de Sœurs de la Famille de Sainte Marie aan de Rue Blomet. Een aantal oude stralingswonden rond de baarmoeder, de nieren en de urineleider speelde op. Pas eind januari kon ze weer naar huis, naar haar nieuwe appartement in Parijs, in de hoop dat een operatie niet nodig zou zijn.

Maar ze knapte niet op. In maart 1912 moest ze opnieuw in het ziekenhuis worden opgenomen en bleek een operatie onvermijdelijk: de littekenbeschadigingen waren zo pijnlijk en hinderlijk dat ze weggehaald moesten worden. Ze leed onder ernstige pijnaanvallen, die verergerden door een nieraandoening. Na de operatie voelde ze zich zo ziek dat ze dacht dat haar einde naderde. Ze woog nog maar eenenvijftig kilo, tien kilo minder dan drie jaar ervoor.

Ze besloot een testament op te stellen, je wist immers maar nooit, en vroeg Pierres oude vriend Georges Gouy indien het nodig was als executeur-testamentair op te treden. Het was vooral belangrijk dat hij het radium, dat haar eigendom was, zou verdelen volgens haar instructies en zou toezien op de wijze waarop ermee moest worden omgegaan.

Zijn antwoord was duidelijk geweest: Je kunt op me kunt rekenen, maar ik twijfel er geen moment aan dat je het zelf kunt zodra je weer beter bent.'

Haar gezondheid verbeterde iets en ze kreeg hoop dat ze met Pasen voldoende hersteld zou zijn om het lesgeven weer op te pakken. Maar het zat er niet in en ze moest opnieuw verlof

aanvragen. Om de aanhoudende roddel – ook in Parijs – te ontwijken, huurde ze een huisje in het plattelandsdorpje Brunoy, dertien mijl in de richting van Fontainebleau, niet ver van Parijs. Als ze wilden, konden Irène en Eve dan met bezoekers meekomen. Want voor haar dochters moest ze door.

Ze was moe en had er genoeg van zich steeds te moeten verderegen. Soms wilde ze dat ze dood was, net als Pierre. Die eindeloze zoektocht naar genezing – om moedeloos van te worden. Haar situatie leek nu erg op die van haar zieke moeder destijds: die was Europa doorgereisd op zoek naar beterschap en maakte zich net als Marie voortdurend zorgen over haar achtergebleven kinderen.

Haar pijnaanvallen en de hevige krampen gingen niet over. Met haar vriendin Alice Chavannes reisde Marie van Parijs naar Thonon-les-Bains in de Franse Alpen, dat bekendstond om het geneeskrachtige water vol mineralen. Dat zou vooral goed zijn ter bestrijding van nierklachten. Daar in Thonon-les-Bains keerde iets van haar oude vastberadenheid terug en kwam de wetenschapper in haar weer bovendrijven. Ze besloot haar eigen ziekte te monitoren, hield nauwgezet haar temperatuur bij en noteerde haar observaties heel precies.

‘02.00 a.m.–12.00 a.m.: een doffe pijn in het gebied van de urinebuis; afnemende pijn in de middag. Urine troebel’, schreef ze in haar logboek.

In mei 1912 ontving ze een brief van haar Engelse vriendin Hertha. ‘Marie, je houdt toch zo van de zee? Ik maak plannen om in augustus en september naar de Engelse zuidkust te gaan. Kom ook, met de kinderen, de zeelucht zal je goeddoen. Als je wilt,

regel ik een Engelse gouvernante voor Irène en Eve. Dat scheelt in de kosten en bovendien werkt het beter als Irène de Engelse taal leert van een *native speaker*. Kom hierheen, kom.'

Ze was al verschillende keren uitgenodigd om naar Engeland te komen, vorig jaar zomer nog, toen ze al plannen had om met haar dochters naar haar zus Bronia in Zakopane te gaan. Maar Hertha bleef aandringen en sloot elke brief steevast af met de vraag wanneer Marie nou naar Engeland kwam. Hertha was aanhoudend bezorgd om haar, vroeg keer op keer of ze hulp nodig had, en had in januari nog geschreven: 'Ik leef met je mee nu het leven hard voor je is, maar ik wil je ook feliciteren met je welverdiende tweede Nobelprijs.' Dat vond Marie leuk: Hertha zat niet alleen over haar in, maar had ook oog voor haar succes. Want ze was meer dan patiënt alleen. Omdat ze te ziek was om de brieven zelf te beantwoorden, hield haar zus Bronia haar vriendin op de hoogte van het verloop. Marie vond het fijn om te weten dat Hertha achter haar stond, wat er ook speelde.

In Frankrijk kwam ze niet tot rust. Het zou inderdaad beter zijn om een tijdje uit Frankrijk te vertrekken, zodat ze weer op krachten kon komen en kon bijkomen van alle ellende. De pers joeg op haar als op een wild beest, verdraaide nu zelfs de feiten rondom haar ziek-zijn. Onzinverhalen. Zou ze misschien zwanger zijn van Paul Langevin? De artsen zagen zich genooddaakt om openheid van zaken te geven. Een tijdje in de anonimiteit, misschien dat de storm dan zou overwaaien. Haar dochters weer eens om zich heen, daar kon ze zich op verheugen. Onder de vleugels van haar vriendin, een sterke vrouw, rijk gezegend met een goed humeur. Dit keer zou ze op de uitnodiging ingaan. Ze ging naar Engeland.

3

Aan boord

Maandag 29 juli 1912

‘Verandering van omgeving, madame, even tussen andere mensen: het verzet de zinnen, daar knapt een mens van op. De zee-lucht zal u goeddoen. En uw kinderen zullen een vakantie aan zee heerlijk vinden, dat weet ik van mijn zoon. Hij zit nu met zijn vader in ons vakantiehuis aan de Côte Sauvage in Bretagne. Ik heb me trouwens laten vertellen dat de Engelse zuidkust veel op de Bretonse kust lijkt, en neem het maar van me aan: het is er werkelijk schitterend.’

Marie bleef zich verbazen over het gemak waarmee de vrouw sprak. ‘Ik verheug me er inderdaad op, madame, evenals op het weerzien met mijn dochters. Al met al heb ik het te lang zonder hen moeten stellen.’

‘Waar zei u ook alweer dat u was gaan kuren, in de Franse Alpen?’

‘Aan de zuidkant van het meer van Genève.’ Meer durfde ze er niet over te zeggen, want stel dat de vrouw te weten zou komen met wie ze in gesprek was.

‘Een van uw dochters is bijna vijftien, zei u dat niet? Op die leeftijd kun je geen moeder missen. Was het lastig voor uw dochter,

Wat doe je als je wereld instort?

De pers zit Marie Curie op de hielen vanwege haar affaire met een collega. Een zware operatie in mei 1912 brengt haar dicht bij de dood. Haar wetenschappelijke werk in Parijs ligt stil. Op uitnodiging van haar vriendin stapt ze in augustus 1912 op de boot naar Engeland. Marie moet een besluit nemen. Zal ze teruggaan naar Frankrijk? Keert ze terug naar Polen, naar de geborgenheid van haar familie, die daar bij haar op aandringt? Wat is goed voor haar dochters?

Tijdens haar verblijf in het vakantiehuis in Highcliffe komt ze – met de steun van haar vriendinnen – tot een besluit. Maar niet voordat ze het verleden heeft laten rusten.

Monique Melief studeerde geschiedenis en opleidingswetenschappen en schreef met *In het oog van de storm* haar eerste historische roman. In 2012 publiceerde zij haar eerste boek *Mies*, een verslag van een leven. In 2013 volgde *Grondtonen*, een mailwisseling tussen grootmoeder en kleindochter.

